

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ НОРМ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Фабіан М. П.

*Доктор філологічних наук, професор, професор кафедри
англійської філології*

Обов'язковість норм поведінки суттєво впливає на функціонування всієї системи літературної мови. Літературна норма виступає зразком і деякою сукупністю реалізацій мовної системи, визнаної суспільством у певний період його історичного буття. При цьому вона має не тільки територіальну базу, але й соціальну основу, оскільки в різні історичні періоди її носіями були більш або менш широкі соціальні угруповання. Характеристика соціальної основи норм поведінки, а також фіксація змін, що в ній відбуваються, становить один із суттєвих аспектів дослідження семантики слів на позначення етикету в сучасній англійській мові. Останній вважають культурним обличчям нації. Мовний етикет, зберігаючи традиційну структуру етикетних виразів, не є закритою системою, йому властиві динаміка і гнучкість.

Виходячи з того, що етикет відноситься до норм поведінки, прийнятих у суспільстві, і відіграє важливу роль у процесі взаємозв'язків між членами суспільства, вважаємо, що інтерес до мовного етикету пов'язаний з розробкою питань спілкування, вивчення національної специфіки мов, досягненнями як теоретичної лінгвістики і суміжних з нею наук, так і практичними потребами спілкування, оволодіння іноземними мовами, знайомства з культурою та побутом, традиціями носіїв різних мов, а це свідчить про актуальність та наукову новизну самого об'єкта дослідження. Під етикетом розуміють “національно – специфічні правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, що рекомендуються для використання в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником” [1, с.18].

Розрізняють етикет у його широкому та вузькому розумінні: а) як форму нормативної мовної поведінки в суспільстві між представниками однієї нації та б) як сукупність типових висловлювань, закріплених національно-культурними і мовними традиціями в даному мовному колективі для їх використання у конкретних соціально-комунікативних ситуаціях [2, с. 6-7].

Етикет у сучасній англійській мові не обмежується зазначеними особливостями. Так, наприклад, Н. І. Формановська визначає етикет як "складну систему знаків, що вказують у процесі спілкування (вербального і невербального) на відношення до іншої людини - співрозмовника, його оцінку і в той же час оцінку самого себе, свого положення відносно співбесідника" [3, с.4-5]. Вироблені суспільством, правила етикету включають і способи їхньої реалізації, які входять до емоціонального аспекту життєдіяльності людей, оскільки кожна мова має свої власні способи передачі емоційних відтінків, які виражаються не лише вербально, але й невербально. До останніх відносимо міміку, жести, рухи тіла тощо. Отже, спілкування - це дещо більше, ніж обмін словами та реченнями, і для процесу спілкування людина користується усім своїм тілом, яке утворює свого роду фон для розмови. Це питання недостатньо висвітлене в науковій літературі і вимагає свого розгляду, входячи до цілого комплексу проблем, пов'язаних з функціонуванням мови в суспільстві, роллю людини в об'єктивній дійсності, її значенням та діяльністю. Для лінгвістичних досліджень найбільшу цінність становлять повсякденні жести людини на вулиці, оскільки вони є найменш вивченими, про що свідчить і той факт, що в Енциклопедії Британіка немає словникової статті на слово "жест". Жести в нашому розумінні слугують активним фоном у деяких ситуаціях, роблячи розмову жвавою, цікавою, емоційно оформленою та доступною для розуміння.

Жести, як і мовлення, у різних народів знаходять своє специфічне вираження. Цікавим було б дослідження жестикуляції людини носіями різних мов, а отже, й різних культур: жестів як загальноприйнятих у одному суспільстві порівняно з іншими та їхнє значення; жестів, що мають вузьке застосування і використовуються окремими групами людей, включаючи ситуації, при яких жести як елементи етикету не потрібні.

Серед мовних засобів вираження етикету в сучасній англійській мові одне з провідних місць належить слову - найбільш відрегульованому елементу мовної системи. Відображення культури поведінки, як і всіх діянь, закріплюється в слові, тобто в першу чергу в лексичному вимірі. Будь-яке слово не є відокремленим, а входить до лексичної системи мови як її складник, завдяки чому проявляється своєрідність семантичної структури слів у мовах, а відповідні семантичні одиниці займають неоднакове положення в різних семантичних системах.

При дослідженні етикетної лексики виникає багато проблем, які в загально мовознавчому плані до цього часу залишаються дискусійними. Одні вчені вважають визначальним для слова його лексико-семантичну ознаку, інші - формальну. Як відомо, жодна з них окремо взята не виправдала себе. Правильнішим при визначенні слова, на нашу думку, є поєднання вказаних ознак, що виражаються в цілісності змісту й форми. При такому підході їхнє поєднання дозволяє охарактеризувати й чітко відмежувати слово від інших мовних одиниць.

Слова на позначення норм поведінки в сучасній англійській мові утворюють мікросистему “**polite behaviour**”, до якої входять іменники *politeness, honour, deference, grace, compliment, obeisance, courtesy, observance, distinction, awe, address, lady, madam, kiss, adoration, goodwill, grace, regard, reverence, veneration, respect, ceremony ma salute*. У свою чергу, вказані лексичні одиниці формують свої індивідуальні семантичні групи: 1) суспільно детерміновані стандарти поведінки; 2) етикетні типи і форми поведінки людей; 3) сфери почуттів, пов’язані з виявом етикету. До першої відносимо іменники *honour* (strong moral beliefs and standards of behaviour that make people respect and trust you; high respect, esteem, or reverence, accorded to exalted worth or rank; a strict allegiance to what is due according to some conventional or fashionable standard of conduct); *deference* (behaviour that shows that you respect someone and are therefore willing to accept their opinions and judgment); *courtesy* (courteous behaviour; courtly elegance and politeness of manners; graceful politeness or considerateness in intercourse with others); *politeness* (polished manners, courtesy) та *grace* (polite and pleasant behaviour; social graces: the skills needed to behave in a way that is considered polite and socially

acceptable), в яких визначено встановлені суспільством стандарти етикетної поведінки.

Друга група містить лексичні одиниці на позначення етикетних типів і форм поведінки людей як у повсякденному житті, так і в окремо взятих ситуаціях, святкуваннях, ритуалах тощо. Сюди належать іменники *ceremony* (a formal act or observance, expressive of deference or respect to superiors in rank, or established by custom in social intercourse; precise observance of conventional forms of deference or respect; ceremonious respect or regard); *salute* (a discharge of cannon or small arms, display of flags, a dipping of sails, a cheering of men, manning the yards, etc., as a mark of respect, or as military, naval, or official honour, for a person, nation, event, etc.); *regard* (attention, heed, or consideration, given to a thing or person, as having an effect or influence on one's actions or conduct; respect or deference paid to, or entertained for, some authority, principle, etc.); *distinction* (the action of distinguishing or treating with special consideration or honour; the showing of preferential regard; a mark of special appreciation or honour); *compliment* (a ceremonial act or expression as a tribute of courtesy; in pl.: formal respects, remembrances, greetings); *observance* (the keeping of a prescribed ritual; the performance of customary worship or ceremony; the observing of due respect or deference to a person; respectful or courteous attention, dutiful service); *reverence* (deep or due respect felt or shown towards a person on account of his or her position or relationship; deference; deep respect and veneration for some thing, place, or person regarded as having a sacred or exalted character; a gesture indicative of respect; an obeisance' a bow or curtsy); *veneration* (the action or fact of showing respect and reverence; the action or practice of venerating); *obeisance* (a bodily act or gesture expressive of submission or respect; a respectful salutation; a bow or curtsy; in more general sense: respectfulness of manner or bearing, deference; respect shown by bending the body); *respect* (deferential or courteous attentions; actions expressive of respect for a person; deferential salutations; in complimentary formulae, usually conveying a message expressive of regard or esteem) та *adoration* (the act of worshipping, or paying divine honours; worship, reverence; the exhibition of profound regard and love; kissing the hand as a sign of honour). Досліджувана друга група мовного матеріалу поєднується з третьою через лексичні одиниці *reverence*,

veneration і respect, семантика яких, окрім уже вказаних значень, містить указівку на стан людини гідної пошани й поклоніння (the condition or state of being respected or venerated), почуття глибокої поваги й преклоніння (a feeling of deep respect and reverence directed towards some person or thing) та шанобливу увагу, прихильність (deferential regard or esteem felt or shown towards a person or thing).

Третя група розкриває особливості передачі почуттів та емоцій людей, пов'язаних з виявом формул мовного етикету. Сукупність останніх утворює систему мовного етикету нації. У спілкуванні на вибір етикетних формул впливає безліч різноманітних чинників: місце, час спілкування, вік і стать співрозмовника, характер взаємин і їхня тривалість, предмет і за яких обставин відбувається розмова, регіональні особливості, стиль тощо. Етикетні ситуації потребують і супроводжуються етикетною атрибутикою, окремими елементами невербального спілкування та власне етикетними реаліями, які повинні узгоджуватися між собою. Звідси – “самобутність кожного народу поряд з традиціями, ціннісними орієнтаціями, культурою виявляється передусім у мовних стереотипах поведінки. В них концентруються риси національної вдачі, національного характеру, що формувалися століттями” [1, с. 30]. Отже, мовна поведінка англійців поєднана з їхньою загальною культурою та етнопсихологічними рисами, які передаються семантикою слів, що належать до третьої групи досліджуваного лексичного матеріалу.

Сюди відносимо слова *goodwill* (the state of wishing well to a person, a cause, etc.; favourable or kindly regard), *address* (dutiful or courteous approach to any one; manner of speaking to another, bearing in conversation; a discourse specially directed to any one, a formal speech of congratulation, respect, thanks, petition, etc.), *awe* (the feeling of solemn and reverential wonder), *kiss* (a touch or pressure given with the lips in token of affection, greeting, or reverence; a salute or caress given with the lips), *madam* (a form of respectful or polite address) і *lady* (as an added mark of respect; as a more courteous synonym for “woman”, without reference to the status of the person spoken of; prefixed to designations of relationship, by way of respectful address or reference).

Норми поведінки прописано етикетом, що відображає традиції, звичаєві приписи й моделі мовної діяльності англійців, які проявляються в системі етикетних виразів та вживаються як у вербальному, так і невербальному спілкуванні. Знання правил етикету, їхнє вмiле застосування і дотримання, володіння цілим арсеналом мовних засобів вираження норм поведінки в суспільстві, колі сім'ї, серед друзів, між співрозмовниками і народами відкривають широкі можливості для подальшого здорового розвитку нації та її духовної зрілості. Саме ефективним і якісно новим поєднанням теорії та практики характеризується повсякденна діяльність успішної особистості ХХІ століття.

Література

1. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / Світлана Богдан.- К.:Рідна мова, 1998.- 475с.
2. Ступин Л.П., Игнатъев К.С. Современный английский речевоу этикет/ Леонид Ступин, Костантин Игнатъев .- Л.:ЛГУ, 1980.- 142с.
3. Формановская Н.И. Употребление русского речевоу этикета/ Наталья Формановская. – М.: Русский язык, 1984.- 193с.
4. The Oxford English Dictionary: In 12 volumes.- London:Oxford University Press, 1961.